

บทที่ 2

ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ของภาคชนบท และชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (CMRU – SML)” มีทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่สามารถนำไปเป็นข้อมูลและตัวชี้วัดในการวิจัย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องของโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของภาคชนบทและชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (CMRU – SML)” มีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 ทฤษฎี และสมมุติฐานของโครงการวิจัย

ทฤษฎีของโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ของภาคชนบท และชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (CMRU – SML)” ได้กล่าวอ้างจากการสัมมนาเรื่อง “การจัดการความรู้เพื่อประยุกต์ใช้ในการพัฒนาอาชีพแบบบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนแบบยั่งยืน” โดย สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) (www.kmi.or.th) ซึ่งมีวิทยากรผู้เข้าร่วมสัมมนา ได้แก่ ศ.นพ. ประเวศ วะสี ศ.นพ. วิจารย์ พานิช ศ.ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช คุณไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และ ดร.ประพนธ์ ผาสุขยิด ผลจากการสัมมนาทำให้ทราบถึงข้อคิดและแนวทางในการประยุกต์ใช้การจัดการความรู้ ดังนี้

ข้อคิดจาก ศ.ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช คือ “สังคมไทยเป็นสังคม 4 ฐาน” คือ

- (1) สังคมของผู้ด้อยโอกาส หมายถึง อยู่ห่างไกล และยากจนมากๆ
- (2) สังคมแห่งการพอเพียง หมายถึง มีอยู่อย่างพอเพียงแต่ไม่มีการสะสม
- (3) สังคมฐานานุภาพ หมายถึง เป็นสังคมของคุณวุฒิ ที่ไม่มีคุณภาพ
- (4) สังคมแห่งการแข่งขันเพื่อค้ากำไร หมายถึง อยู่ยอดบนสุด เป็นสังคมที่

เชื่อมโยงกับ สังคมโลกเรียบร้อยแล้ว โดยวิถีชีวิตทุกอย่าง

ข้อคิดจากอาจารย์ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม คือ “หลักคิดสำคัญ 5 ประการในการแก้ไข ปัญหาความยากจน” คือ

- (1) ให้ภาคประชาชนเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญในการแก้ไข ปัญหาความยากจน

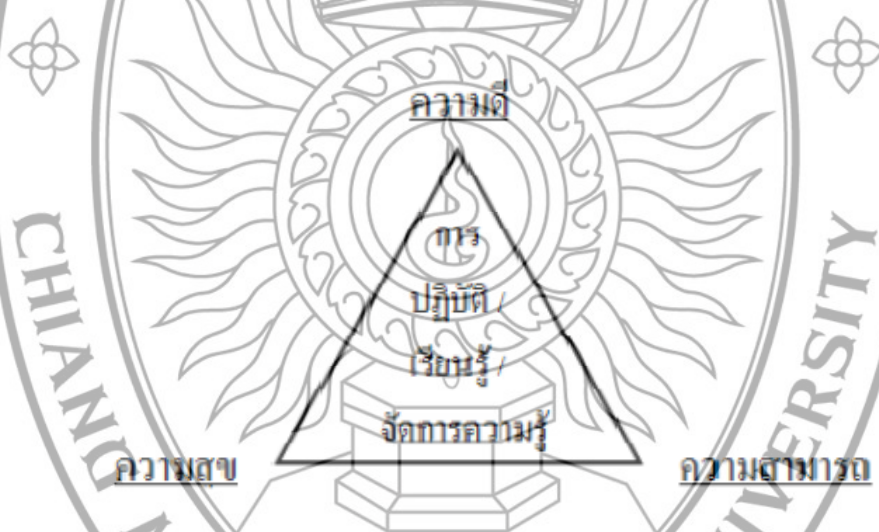
(2) ใช้หลักการพัฒนาที่ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง และทุกฝ่ายในพื้นที่ประสานความร่วมมือกัน

(3) ทุกฝ่ายซึ่งอยู่นอกพื้นที่ ควรประสานความร่วมมือเพื่อเข้าไปสนับสนุน

(4) ควรมีระบบข้อมูลและการจัดการความรู้เป็นเครื่องมือสำคัญ

(5) ควรมีนโยบาย ข้อกำหนด และงบประมาณสนับสนุนทุกระดับ

ข้อคิดจาก ศ.นพ. ประเวศ วะสี คือ ต้องกลับไปสู่ศีลธรรมพื้นฐานของสังคม คือ การเคารพศักดิ์ศรีของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะคนเล็กคนน้อย คนยากคนจน โดยให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้ว่าเป็นรูปธรรมของการเคารพในตัวคน อธิบายโดย“สามเหลี่ยมสู่ความสุขสมบูรณ์” อันประกอบด้วย การปฏิบัติ/ การเรียนรู้ และการจัดการความรู้สู่ความดี ความสุข และความสามารถ เป็นหลักที่นำไปใช้ได้ในทุกบุคคล กลุ่มคน ชุมชน เขตพื้นที่ องค์กร สถาบัน สังคม และมนุษยชาติ ดังแผนภาพ

ภาพที่ 2.1 แบบจำลอง “สามเหลี่ยมสู่ความสุขสมบูรณ์” ของ ศ.นพ. ประเวศ วะสี

ข้อสรุปจากการสัมมนาทำให้ได้ทราบว่า การจัดการความรู้ (Knowledge Management) เป็นเครื่องมือ (means) เท่านั้น ซึ่ง KM นี้ไม่ใช่เป้าหมาย (end) ของการพัฒนา หมายความว่า การจัดการความรู้ไม่ใช่การเอาความรู้มาจัดระบบ หรือจัดการเพื่อให้ผู้อื่นนำไปใช้ แต่เป็นการดำเนินการเพื่อให้การปฏิบัติงานมีการประยุกต์ใช้ความรู้อย่างเข้มข้น และทำให้งานมีผลสัมฤทธิ์สูงขึ้นนั่นเอง

คณะนักวิจัยจึงได้นิยามลักษณะของแนวคิดในการพัฒนานี้ว่า “การจัดการการเรียนรู้: Learning Management”

จากแนวคิดข้างต้น ทำให้ได้ข้อสรุปของ “การจัดการการเรียนรู้: Learning Management” ว่าเป็นการจัดการความรู้สู่ความสุขและความสำเร็จจะต้องประกอบไปด้วย

- (1) การเรียนรู้ในตนเอง
- (2) การเรียนรู้ร่วมกับเพื่อน (เพื่อนร่วมงาน เพื่อนร่วมภารกิจ ฯลฯ)
- (3) การเรียนรู้ร่วมกันกับองค์กรพันธมิตร (องค์กรร่วมพันธกิจ Strategic partners ฯลฯ)
- (4) การเรียนรู้ร่วมกันทุกฝ่าย

และเมื่อปรับแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการเรียนรู้ (Learning Management) ข้างต้น เพื่อประยุกต์ใช้กับดัชนีชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security Indicators) ซึ่งประกอบไปด้วยดัชนี 10 มิติ อันได้แก่

- (1) ที่อยู่อาศัย
- (2) สุขภาพอนามัย
- (3) การศึกษา
- (4) การมีงานทำและรายได้
- (5) ความมั่นคงส่วนบุคคล
- (6) ครอบครัว
- (7) การสนับสนุนทางสังคม
- (8) สังคมและวัฒนธรรม
- (9) สิทธิและความเป็นธรรม
- (10) การเมืองและธรรมาภิบาล

สำหรับการจัดการการเรียนรู้ (LM) นี้จะได้อาศัยแนวคิด “บันไดสี่ขั้นของการเรียนรู้ (Learning)” ของ ดร.ประพนธ์ ฝาสุกยัต มาประยุกต์ใช้กับชุมชนด้วย ดังแบบจำลอง

ภาพที่ 2.2 แบบจำลอง บันไดสี่ขั้นของการเรียนรู้

แบบจำลองสี่ขั้นของการเรียนรู้ที่ชุมชนจะเริ่มจาก

- (1) ไม่รู้ เพื่อพัฒนาเป็น
- (2) รับรู้ และเป็น
- (3) การเลียนแบบ
- (4) เรียนรู้ หรือต่อยอด

สมมุติฐานการวิจัย

จากแนวคิดและทฤษฎีที่ได้กำหนดไว้ คณะผู้วิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ได้ให้ข้อคิด หรือ ข้อสมมุติฐานในการปฏิบัติสำหรับการวิจัยครั้งนี้ว่า “หากให้ความสำคัญกับการจัดการการเรียนรู้ร่วมกัน มากกว่าการให้ความรู้เพียงอย่างเดียว (เครื่องมือของ KM) แล้ว ภายใต้อิทธิพลหรือศักยภาพของบุคลากรที่อยู่ในชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ หากทุกฝ่ายมีการเรียนรู้ร่วมกัน จะทำให้บุคลากรเหล่านั้นสามารถพัฒนาและเพิ่มศักยภาพของตนเองได้ตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้” อีกทั้งผลของการทำวิจัยที่เกิดขึ้น จะเป็นการทำวิจัยที่สามารถนำไปใช้ได้จริงกับท้องถิ่นของนักวิจัยเอง

2.1.2 ทฤษฎีการวิจัย

จุมพล สวัสดิยากร หลักและวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ 2520 หน้า 9 และ นที เนียมศรีจันทร์ ประโยชน์ที่คาดหวังจากการติดตามและประเมินผลหลังสิ้นสุดการวิจัยในหัวข้อมุมมองของผู้กำหนดนโยบายการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ 2545 หน้า 2 ภาคผนวก 3 ได้อธิบายเกี่ยวกับการวิจัยไว้ดังนี้

การวิจัย หมายถึง การศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ หรือทดลองอย่างมีระบบ โดยอาศัยอุปกรณ์ หรือวิธีการ เพื่อให้พบข้อเท็จจริง หรือหลักการไปใช้ในการตั้งกฎ ทฤษฎี หรือแนวทางในการปฏิบัติลักษณะของงานที่ถือว่าการวิจัยควรจะต้องประกอบด้วยขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

- (1) การคัดเลือกหัวข้อในการวิจัย (selection of problem area)
- (2) วิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูล (method of gathering data)
- (3) การวิเคราะห์และการตีความข้อมูล (analysis and interpretation of the data)
- (4) การเสนอผลการวิจัยและข้อสรุป (conclusions and final report)

กิจกรรม หรือ ลักษณะงาน ที่เป็นเพียงขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งของการวิจัย เช่นการสำรวจเพื่อรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การทำรายงานหรือเผยแพร่ผลงานวิจัย หรือกิจกรรมสนับสนุนการวิจัย เช่น การฝึกอบรมนักวิจัย การให้เงินอุดหนุนการวิจัย ฯลฯ เหล่านี้ไม่นับเป็นการวิจัยตามนิยามข้างต้น และสามารถแบ่งการวิจัยตามกลุ่มสาขาวิชาการใหญ่ๆ ได้เป็น 2 ด้านคือ

(1) การวิจัยทางวิทยาศาสตร์ หมายถึง การสำรวจ วิเคราะห์ ทดลองอย่างมีระบบ และเป็นขั้นตอนด้วยอุปกรณ์หรือวิธีพิเศษ เกี่ยวกับธรรมชาติ สิ่งมีชีวิต ปรากฏการณ์ธรรมชาติ ตลอดจนสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้นมาด้วยความรู้ หรือประสบการณ์ เพื่อเสนอความรู้ใหม่ เพื่อสุขภาพอนามัย ความผาสุกและความเจริญก้าวหน้าของมนุษยชาติ

(2) การวิจัยทางสังคมศาสตร์ หมายถึง การศึกษาค้นคว้าหาความจริงด้วยระบบ และวิธีการทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับ พฤติกรรม ปรากฏการณ์ หรือปฏิกิริยา ตลอดจนความรู้สึคนึกคิดของมนุษย์และสังคม เพื่อให้ทราบถึงความรู้และความจริงที่จะนำมาแก้ไขปัญหาของสังคม หรือก่อให้เกิดความรู้ใหม่

2.1.3 มิติหลักและองค์ประกอบการวิจัย (core and functional dimension)

(1) ทิศทางการวิจัย (research direction) หมายถึง ลักษณะหรือแนวทางการทำวิจัยที่มุ่งไปสู่สิ่งที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต หากดำเนินการไปตามแนวทางนี้ ความคาดหวังยังไม่เป็นรูปธรรมที่เป็นตัวเลขที่กำหนดไว้ แต่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น โดยลำดับ ทั้งนี้ ทิศทางการวิจัยเปรียบเสมือนนโยบายวิจัย (research policy)

(2) แผนวิจัย (research plan) หมายถึง โครงร่างข้อกำหนดที่ระบุเรื่องหรือลักษณะการดำเนินการในการทำวิจัยให้เป็นไปในทางสอดคล้องกับทิศทางการวิจัยหรือนโยบายวิจัยที่กำหนดไว้

(3) แผนงานวิจัย (research program) หมายถึง แผนซึ่งถูกกำหนดขึ้นเพื่อดำเนินการวิจัยประกอบด้วยโครงการวิจัย (research project) หลาย ๆ โครงการ หรืออาจเรียกว่าชุดโครงการวิจัย โดยมีความสัมพันธ์หรือสนับสนุนซึ่งกันและกัน มีลักษณะบูรณาการ (integration) ทำให้เกิดองค์รวม (holistic ideology) เป็นการวิจัยที่เป็นสหสาขาวิชาการ (multi-disciplines) และครบวงจร (complete set) โดยมีเป้าหมายที่จะนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์อย่างชัดเจน

(4) แผนงานวิจัยย่อย (research sub-program) หมายถึง หัวข้อการวิจัยภายใต้แผนงานวิจัย ซึ่งกำหนดลักษณะการทำงานวิจัยของโครงการวิจัย

(5) โครงการวิจัย (research project) หมายถึง รูปการที่กำหนดหรือคิดไว้ใน การดำเนินการวิจัย โดยมีแผนการแสดงหัวข้อรายละเอียดในการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ หรือทดลอง อย่างมีระบบที่แน่นอน ซึ่งหน่วยงานหนึ่งๆ หรือหลายหน่วยงานจะร่วมกันดำเนินการให้เสร็จสิ้นภายในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

(6) โครงการวิจัยย่อย (research sub-project) หมายถึง หัวข้อการวิจัยภายใต้โครงการวิจัย ซึ่งระบุถึงการวิจัยที่ดำเนินการ

(7) งานวิจัยย่อย (research task) หมายถึง เป็นขั้นสุดท้ายของแต่ละโครงการวิจัย (research project)

(8) กิจกรรมวิจัย (research activity) หมายถึง การแสดงหัวข้อเรื่องวิจัยที่จะต้องปฏิบัติในงานวิจัยย่อย โครงการวิจัย และแผนงานวิจัย โดยให้สอดคล้องและเป็นลำดับกับแผนการดำเนินงาน (work plan) ที่กำหนดไว้

2.1.4 ประเภทของการวิจัย (type of research)

จาก Organization for Economic Co – operation and Development (OECD). 1993. The Measurement of Scientific and Technological Activities : Functional Distribution : 67 - 72. ได้ อธิบายความหมายและ ระบุประเภทของการวิจัยได้ดังนี้

(1) การวิจัย หมายถึง การวิจัยและพัฒนา (R&D) ประกอบด้วย

(1.1) การวิจัยพื้นฐาน (basic research หรือ pure research หรือ theoretical research) เป็นการศึกษาค้นคว้าในทางทฤษฎี หรือในห้องทดลองเพื่อหาความรู้ใหม่ๆ เกี่ยวกับ สมมติฐานของปรากฏการณ์ และความจริงที่สามารถสังเกตได้ หรือเป็นการวิเคราะห์หาคุณสมบัติ โครงสร้างหรือความสัมพันธ์ต่างๆ เพื่อตั้งและทดสอบสมมติฐาน (hypothesis) ทฤษฎี (theories) และ กฎต่างๆ (laws) โดยมีได้มุ่งหวังที่จะใช้ประโยชน์โดยเฉพาะ

(1.2) การวิจัยประยุกต์ (applied research) เป็นการศึกษาค้นคว้าเพื่อหา ความรู้ใหม่ ๆ และมีวัตถุประสงค์เพื่อนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเป็น การนำเอาความรู้และวิธีการต่าง ๆ ที่ได้จากการวิจัยขั้นพื้นฐานมาประยุกต์ใช้อีกต่อหนึ่ง หรือหา วิธีใหม่ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ได้ระบุไว้แน่ชัดล่วงหน้า

(1.3) การพัฒนาทดลอง (experimental development) เป็นงานที่ทำอย่าง เป็นระบบ โดยใช้ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยและประสบการณ์ที่มีอยู่ เพื่อสร้างวัสดุ ผลิตภัณฑ์ และเครื่องมือใหม่ เพื่อการติดตั้งกระบวนการ ระบบและบริการใหม่ หรือเพื่อการปรับปรุงสิ่ง ต่าง ๆ เหล่านั้นให้ดีขึ้น

(2) สาขาวิชาทางการวิจัย

สาขาวิชาการ หมายถึง สาขาวิชาการ และกลุ่มวิชาของสาขาวิชาแห่งชาติ ประกอบด้วย

(2.1) สาขาวิทยาศาสตร์กายภาพและคณิตศาสตร์ ประกอบด้วยกลุ่มวิชา คณิตศาสตร์และสถิติ ฟิสิกส์ ดาราศาสตร์ วิทยาศาสตร์เกี่ยวกับโลกและอวกาศ ธรณีวิทยา อุทก วิทยา สมุทรศาสตร์ อุตุนิยมวิทยา ฟิสิกส์ของสิ่งแวดล้อมและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

(2.2) สาขาวิทยาศาสตร์การแพทย์ ประกอบด้วยกลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์ การแพทย์ แพทย์ศาสตร์ สาธารณสุข เทคนิคการแพทย์ พยาบาลศาสตร์ ทันตแพทยศาสตร์ สังคมศาสตร์การแพทย์และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

(2.3) สาขาวิทยาศาสตร์เคมีและเภสัช ประกอบด้วยกลุ่มวิชาอินทรีย์เคมี อินทรีย์เคมีชีวเคมี เคมีอุตสาหกรรม อาหารเคมี เคมีโพลิเมอร์ เคมีวิเคราะห์ ปิโตรเลียม เคมี สิ่งแวดล้อม เคมีเทคนิคนิวเคลียร์เคมี เคมีเชิงฟิสิกส์ เคมีชีวภาพ เภสัชเคมีและเภสัชวิเคราะห์

(2.4) สาขาเกษตรศาสตร์และชีววิทยา ประกอบด้วยกลุ่มวิชาทรัพยากรพืช การป้องกันกำจัดศัตรูพืช ทรัพยากรสัตว์ ทรัพยากรประมง ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร อุตสาหกรรมเกษตร ระบบเกษตร ทรัพยากรดิน ธุรกิจการเกษตร วิศวกรรมและเครื่องจักรกลการเกษตรสิ่งแวดล้อมทางการเกษตร วิทยาศาสตร์ชีวภาพ และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

(2.5) สาขาวิศวกรรมศาสตร์และอุตสาหกรรมวิจัย ประกอบด้วยกลุ่มวิชา วิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีพื้นฐานทางวิศวกรรมศาสตร์ วิศวกรรมอุตสาหกรรมวิจัย และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

(2.6) สาขาปรัชญา ประกอบด้วยกลุ่มวิชาปรัชญา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วรรณคดีศิลปกรรม ภาษา สถาปัตยกรรม ศาสนา และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

(2.7) สาขานิติศาสตร์ ประกอบด้วยกลุ่มวิชากฎหมายมหาชน กฎหมายเอกชน กฎหมายอาญา กฎหมายเศรษฐกิจ กฎหมายธุรกิจ กฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายวิธีพิจารณาความ และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

(2.8) สาขารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ประกอบด้วยกลุ่มวิชา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ นโยบายศาสตร์ อุดมการณ์ทางการเมือง สถาบันทางการเมือง ชีวิตทางการเมืองสังคมวิทยาทางการเมือง ระบบการเมือง ทฤษฎีการเมือง รัฐประศาสนศาสตร์ มติสาธารณะ ยุทธศาสตร์เพื่อความมั่นคง และเศรษฐศาสตร์การเมือง และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

(2.9) สาขาเศรษฐศาสตร์ ประกอบด้วยกลุ่มวิชา เศรษฐศาสตร์ พาณิชยศาสตร์ บริหารธุรกิจ การบัญชี และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

(2.10) สาขาสังคมวิทยา ประกอบด้วยกลุ่มวิชาสังคมวิทยา ประชากรศาสตร์ มานุษยวิทยา จิตวิทยาสังคม ปัญหาสังคม และสังคมศาสตร์ อาชญาวิทยา กระบวนการยุติธรรม มนุษย์นิเวศวิทยาและนิเวศวิทยาสังคม พัฒนาสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิศาสตร์สังคม การศึกษาความเสมอภาคระหว่างเพศ คติชนวิทยา และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

(2.11) สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศและนิเทศศาสตร์ ประกอบด้วยกลุ่มวิชา วิทยาการคอมพิวเตอร์ โทรคมนาคม การสื่อสารด้วยดาวเทียม การสื่อสารเครือข่าย การสำรวจและรับรู้จากระยะไกล ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ สารสนเทศศาสตร์ นิเทศศาสตร์ บรรณารักษ์ศาสตร์ เทคนิคพิพิธภัณฑสถานและภัณฑาคาร และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

(2.12) สาขาการศึกษา ประกอบด้วย กลุ่มวิชาพื้นฐานการศึกษา หลักสูตร และการสอนการวัดและประเมินผลการศึกษา เทคโนโลยีการศึกษา บริหารการศึกษา จิตวิทยา และการแนะแนวการศึกษา การศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาพิเศษ พลศึกษา และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.1.5 ความหมายของการจัดการ

การจัดการ คือ กระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่าง ๆ ดำเนินกิจการตามขั้นตอนต่างๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์การ การตระหนักถึงความสามารถ ความถนัด ความต้องการและความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การควบคู่ไปด้วย องค์การจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

2.1.6 แนวคิดด้านการจัดการ

การจัดการเป็นทั้งวิทยาศาสตร์และศิลปะ การที่กล่าวว่าจัดการเป็นวิทยาศาสตร์ (Management is a science) ก็เพราะองค์ความรู้ (body of knowledge) ที่ได้มามีลักษณะเป็นระบบและหลักการต่างๆ ได้ผ่านกระบวนการศึกษาอย่างต่อเนื่องจากผู้จัดการและนักวิจัยจำนวนมาก และความรู้เหล่านี้ยังได้มีการศึกษาพัฒนาปรับปรุงจากหลักฐานการสังเกตและการทดลองอยู่เรื่อยมา แต่อย่างไรก็ตามความรู้ที่ได้มาไม่ได้มีลักษณะเที่ยงตรงเหมือนกับวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ เช่น เคมีหรือฟิสิกส์ เป็นต้น

การที่กล่าวว่า จัดการเป็นศิลปะ ด้วยนั้น (Management is also an art) เนื่องมาจากการจัดการเป็นวิธีการนำความรู้ที่ผู้เชี่ยวชาญศึกษาไปประยุกต์ใช้องค์การบรรลุผลดังที่ปรารถนา จนมีผู้กล่าวว่า จัดการเป็นศิลปะของศิลปะ (Management is the art of arts) ก็เพราะการจัดการจะต้องใช้เทคนิควิธีการจัดการองค์การและนำความสามารถพิเศษของสมาชิกในองค์การมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่องค์การ ดังนั้นผู้จัดการจึงได้รับสมญานามว่านักศิลปะ (artist) เพราะจะเป็นผู้นำความรู้ที่ได้รับจากศาสตร์ของการจัดการมาดำเนินการจัดการทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรวัตถุเพื่อให้เอื้ออำนวยประโยชน์แก่องค์การให้มากที่สุด

พัฒนาการของศาสตร์ทางด้านการจัดการจึงเป็นการรวบรวมความรู้เกี่ยวกับหลักการของการจัดการและวิธีการประยุกต์ความรู้เหล่านี้ใช้กับองค์การลักษณะต่าง ๆ ในการนำหลักการของการจัดการบางหลักการไปประยุกต์ใช้อาจไม่เกิดผลดังที่ปรารถนา ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลที่สำคัญที่การจัดการเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ มนุษย์มีความซับซ้อนและแปร

ฉะนั้นวิทยาศาสตร์และศิลปะ จึงเป็นสิ่งที่ประกอบซึ่งกันและกันให้เกิดภาพที่สมบูรณ์ขึ้นเปรียบเหมือนเหรียญที่มีด้านหัวและด้านก้อย ต้องมีความสมดุลระหว่างด้าน 2 ด้าน จึงจะทำให้งานนั้นประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง ดังนั้นบุคคลที่มีความรู้ด้านการจัดการและมีความสามารถในการจัดการจะเป็นบุคคลที่นำไปห้วงการดำเนินไปในทิศทางที่ประสบความสำเร็จสูงสุด ผู้จัดการที่ประสบความสำเร็จจึงต้องเป็นทั้งนักวิทยาศาสตร์และนักศิลปะที่เป็นนักวิทยาศาสตร์ ก็เพราะมีความรู้และพัฒนาความรู้ใหม่ๆ หลักการต่างๆ อยู่เสมอและที่เป็นนักศิลปะก็เพราะจะต้องรู้จักประยุกต์ความรู้ที่ได้มาแก้ปัญหาในการจัดการบุคคล วัสดุ เครื่องจักร วิธีดำเนินการและการเงินในองค์การให้ดำเนินไปได้ด้วยดี

องค์การและการจัดการเป็นคำคู่กันที่มีความหมายต่อเนื่องกันโดยองค์การคือกลุ่มคนที่ทำงานหรือกิจกรรมร่วมกันโดยมีเป้าหมายที่ชัดเจน และมีการจัดโครงสร้างเพื่อกำหนดให้สมาชิกในองค์การทำเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ส่วนการจัดการเป็นหน้าที่ที่ผู้จัดการทุกระดับบูรณาการ และประสานความและการทำงานเพื่อให้งานไปสู่ประสิทธิผลและประสิทธิภาพตามเป้าหมายที่วางไว้ องค์การเป็นระบบเปิดที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

แนวคิดการจัดการได้มีการวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องจากการจัดการที่เข้มงวดมาจนถึงการเข้าใจคนทำงาน และในที่สุดก็จะบูรณาการและประสานทุกอย่างเข้าด้วยกันให้มีระบบ เพื่อให้การทำงานบรรลุความสำเร็จ

กระบวนการจัดการที่สำคัญในองค์การมี 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน การจัดองค์การ การนำ และการควบคุม

การจัดการในองค์การที่กล่าวถึงมักจะแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับสูง ระดับกลาง และระดับต้น ผู้จัดการแต่ละระดับมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบที่แตกต่างกัน ดังนั้นทักษะด้านการเก่งคน เก่งงาน เก่งคิด จึงมีการนำไปใช้ในระดับการจัดการที่แตกต่างกัน และสิ่งสำคัญมากทางการจัดการที่ทำให้องค์การก้าวเดินไปอย่างมั่นคง คือบทบาทด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล บทบาทด้านสารสนเทศ และบทบาทด้านการตัดสินใจซึ่งล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับระดับการจัดการและทักษะการจัดการทั้งสิ้น

2.1.7 ความสำคัญของการจัดการ

(1) การจัดการเป็นสมองขององค์กร การที่องค์กรจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้นั้น จำเป็นต้องมีกระบวนการจัดการที่ดี อาทิเช่น มีการวางแผนและตัดสินใจโดยผ่านการกลั่นกรองจากฝ่ายจัดการที่ได้พิจารณาข้อมูลต่าง ๆ อย่างใช้ดุลพินิจ ใช้สติปัญญาพิจารณาผลกระทบต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นต่อองค์กรนั้น

(2) การจัดการเป็นเทคนิควิธีการที่ทำให้สมาชิกในองค์กรเกิดจิตสำนึกร่วมกันในการปฏิบัติงาน มีความตั้งใจ เต็มใจช่วยเหลือให้องค์กรประสบความสำเร็จ ทั้งนี้เพราะมีกระบวนการสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงานนำทางให้องค์กรไปสู่ความสำเร็จ

(3) การจัดการเป็นการกำหนดขอบเขตในการทำงานของสมาชิกในองค์กรไม่ให้ซ้ำซ้อนกัน ทำให้การปฏิบัติงานเป็นไปด้วยความราบรื่น รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

(4) การจัดการเป็นการแสวงหาวิธีการที่ดีที่สุดในการปฏิบัติงาน ในองค์กรเกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพสูงสุด

2.1.8 การพัฒนาแนวความคิดด้านการจัดการ

ความเจริญเติบโตของแนวความคิดด้านการจัดการนั้นเริ่มต้นในช่วงที่มีการปฏิวัติทางอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษ ระหว่างศตวรรษที่ 18 และ 19 และได้มีการปรับปรุงพัฒนามาเรื่อยๆ สามารถแบ่งออกเป็น

(1) แนวความคิดด้านการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific management school) แนวความคิดนี้ได้นำวิธีการที่มีหลักเกณฑ์ในด้านการจัดการ มาจัดองค์การให้ดำเนินไปในทิศทางที่ทำให้้องค์การประสบความสำเร็จสูงสุด บุคคลสำคัญในกลุ่มนี้ที่จะกล่าวถึงคือ F.W.Taylor Henri L. Gantt Frank B. and Lillian M. Gilberth

(1.1) เทย์เลอร์ (Taylor)

เทย์เลอร์ เป็นบิดาของแนวความคิดด้านการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งรู้จักกันดีว่าเป็นทฤษฎีการจัดการแบบคลาสสิกเขาเป็นผู้เริ่มองค์การที่มีรูปแบบเป็นผู้นำวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาแก้ไขปัญหาที่พบในโรงงานที่เขาทำอยู่ เป็นการนำหลักเกณฑ์ที่มีกฎเกณฑ์เข้ามาแทนที่วิธีการลองผิดลองถูกที่เคยใช้กัน

หลักการของการจัดการตามแนวคิดของ เทย์เลอร์ พอสรุปได้ดังนี้

1) พัฒนาวิธีการทำงานที่ดีที่สุด (one best way) ที่ผ่านการวิเคราะห์อย่างมีหลักเกณฑ์แทนการใช้กฎที่ไม่แน่นอน (rule of thumb)

2) ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่มีหลักเกณฑ์ คัดเลือก ฝึกหัด สอน และพัฒนาคนงานให้มีคุณสมบัติตรงตามงานที่ปฏิบัติ เพราะในอดีตคนงานจะทำงานของตน และแสวงหาประสบการณ์ไปเรื่อยๆ จนพบวิธีที่ดีที่สุดด้วยตนเอง

3) มีการร่วมมือกับคนงานอย่างจริงจัง เพื่อให้เชื่อมั่นได้ว่างานทั้งหมดได้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่ได้พัฒนาขึ้น

4) มีการแบ่งงานและความรับผิดชอบระหว่างการจัดการและแรงงาน หรือกล่าวง่ายๆ ว่ามีการแบ่งงานและความรับผิดชอบระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายผลิต เพราะในอดีตนั้นงานและความรับผิดชอบส่วนใหญ่จะตกอยู่แก่ฝ่ายผลิต

(1.2) แกนต์ (Gantt)

แกนต์ ร่วมทำงานกับ เทย์เลอร์ ที่ Midvale Steel Works ในปี 1887 แนวความคิดของเขาล้ำๆ กับ เทย์เลอร์ ที่สนใจการพัฒนาในเรื่องการจัดการและคนงานแต่เขาแตกต่างจาก เทย์เลอร์ ที่ให้ความสนใจในความเป็นมนุษย์ (Humanistic) ของคนงานมากขึ้น เขาได้พัฒนาระบบการจ่ายค่าจ้างคนงานและระบบการจ่ายเงินโบนัสมาใช้ เขามองว่าระบบการจ่ายค่าจ้างของ Taylor เป็นการลงโทษคนงานที่มีประสิทธิภาพน้อยที่ไม่สามารถไปถึงมาตรฐาน เพราะคนงานเหล่านี้จะได้ผลตอบแทนในอัตราต่ำ ทั้งนี้เพราะเทย์เลอร์จะยึดหลักการทำงานมากได้มาก ทำงานน้อยได้น้อย (fair-day's work fair day's pay) ระบบที่ แกนต์ พัฒนาขึ้นเป็นการประกันค่าจ้างต่ำสุดที่คนงานจะได้รับ ไม่ว่าเขาจะทำงานถึงมาตรฐานหรือไม่ก็ตามแต่ แกนต์ มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักกันดีในเรื่องการพัฒนาวิธีการทางด้านกราฟที่แสดงให้เห็นแผนงานที่จะเป็นตัวควบคุมการจัดการได้เป็นอย่างดีเขามั่นใจในความสำคัญของเวลาและปัจจัยทางด้านทุนในการวางแผนและควบคุม ซึ่งงานดังกล่าวเรารู้จักกันดีในชื่อของ Gantt Chart หรือ Bar Chart

(1.3) แฟรงก์และลิเลียน กิลเบิร์ต (Frank B. and Lillian M. Gilberth)

แฟรงก์ (1868-1924) และ ลิเลียน กิลเบิร์ต (1878-1972) เป็นสามีภรรยา เป็นผู้มีส่วนสร้างแนวความคิดด้านการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ไว้มากพอสมควร ในปี 1885 แฟรงก์ กิลเบิร์ต อายุ 17 ปี ได้เริ่มทำงานเป็นช่างก่ออิฐ (Bricklayer) ต่อมาได้กลายเป็นผู้รับเหมาก่อสร้าง และพัฒนาวิธีการต่างๆ เพื่อวิเคราะห์งาน เขาได้พัฒนาแผนผังกระบวนการไหลของงาน (Flow process chart) โดยที่งานทุกงานจะถูกจำแนกออกเป็นงาน 5 งาน คือ

- 1) การปฏิบัติงาน (Operation)
- 2) การขนส่ง (Transportation)
- 3) การตรวจสอบ (Inspection)
- 4) การเก็บรักษา (Storage)

5) การส่งมอบ (Delivery)

การให้ความสนใจในเรื่องการเคลื่อนไหว (Motion study) โดยเน้นการเคลื่อนไหวที่สูญเปล่าในการทำงานเขาได้อธิบายถึงองค์ประกอบการเคลื่อนไหวพื้นฐานในวงจรการทำงานและเรียกชื่อว่า เทอร์บลิค (Therblig) ซึ่งเป็นคำมาจากนามสกุล Gilberth ของเขา แต่ต้องพิจารณาจากตัวสุดท้ายมาถึงตัวต้น

กิลเบิร์ต ได้พัฒนางานของเขาไปไกลกว่า เทย์เลอร์ ตรงที่ เทย์เลอร์พยายามที่จะตอบคำถามเรื่องค่าจ้างที่เหมาะสมกับงาน แต่ กิลเบิร์ต พยายามที่จะเพิ่มผลผลิตในการทำงาน โดยคิดวิธีที่ดีที่สุด (The one best method) ศึกษาการเคลื่อนไหว ความเหนื่อยล้า ทักษะและเวลา เพื่อที่จะนำมากำหนดวิธีที่ดีที่สุด ผลงานด้านการศึกษาของเขาได้ทำเป็นภาพยนตร์เพื่อนำมาพิจารณาถึงการเคลื่อนไหวในการก่ออิฐจาก 18 ครั้ง เหลือเพียง 5 ครั้ง

(2) แนวความคิดด้านการจัดการเป็นกระบวนการ (Management process school)

แนวความคิดนี้มองการจัดการเป็นกระบวนการทำงาน โดยอาศัยบุคคลอื่น มีการดำเนินการเป็นขั้นตอนต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในองค์กร บุคคลสำคัญที่จะกล่าวถึงนี้คือ Henri Fayol ฟาโยล์ เกิดในปี 1841 เป็นวิศวกรชาวฝรั่งเศสได้ทำงานในบริษัทเหมืองแร่ในปี 1860 ในปี 1888 ได้ทำหน้าที่เป็นผู้จัดการของบริษัทนี้ในขณะที่เขาได้รับตำแหน่งนั้นบริษัทอยู่ในสภาพที่ใกล้ล้มละลาย ฟาโยล์ได้กล่าวถึงผลของความสำเร็จในระบบการจัดการว่า เขามั่นใจการสอนและการเรียนรู้ (taught and learnt) เขาไม่เหมือน เทย์เลอร์ เพราะการจัดการของ เทย์เลอร์ สนใจการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของงาน การเคลื่อนไหวของแรงงานและมาตรฐานเรื่องเวลาที่คนงานใช้ แต่ ฟาโยล์ได้ศึกษาการจัดการจากคณะผู้บริหารระดับต้น โดยให้ทรรศนะว่าการจัดการเป็นทฤษฎีที่สามารถสอนและเรียนรู้ได้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการต่าง ๆ คือ การวางแผน(planning) การจัดองค์การ (organizing) การบังคับบัญชา (commanding) การประสานงาน (coordinating) และการควบคุม (controlling)

งานของฟาโยล์ได้พิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศสในปี 1916 ภายใต้ชื่อว่า “Administration industrielle generate” (General and industrial Management) ต่อมาได้มีการแปลเป็นภาษาอังกฤษในปี 1929 ฟาโยล์ ได้แบ่งงานด้านอุตสาหกรรมเป็น 6 กลุ่มด้วยกันคือ

- 1) ด้านเทคนิค : Technical (Production)
- 2) ด้านพาณิชย์กรรม : Commercial (Buying, Selling and Exchange)

3) ด้านการเงิน : Financial (Search for, and Optimum use of, Capital)

4) ด้านความปลอดภัย : Security (Protection of property and persons)

5) ด้านการบัญชี : Accounting (Including statistics)

6) ด้านการจัดการ : Managerial (Planning, Organizing, Commanding, Coordinating and Controlling)

ฟาโยล์ให้ความสนใจในกลุ่มที่ 6 เกี่ยวกับเรื่องการจัดการทั้งนี้ เนื่องจากได้มีผู้ให้ความสนใจ 5 กลุ่มแรกกันมากแล้ว และได้กำหนดหลักการจัดการ 6 ข้อดังนี้

1) การแบ่งงานกันทำ (Division of work) เขาเน้นให้มีการแบ่งงานกันทำตามความถนัดความสามารถของสมาชิกในองค์กร เป็นการนำแนวความคิดของนักเศรษฐศาสตร์มาใช้ในการใช้ประโยชน์สูงสุดจากแรงงาน ซึ่งหลักการนี้ขึ้นอยู่กับจัดการซึ่งเป็นเทคนิคที่สำคัญอย่างหนึ่ง

2) อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) อำนาจหน้าที่เป็นสิทธิหรืออำนาจในการสั่งการในเรื่องนั้นๆ ส่วนความรับผิดชอบเป็นการทำงานที่ได้รับมอบหมายให้เสร็จสิ้นตามตำแหน่งต่างๆ ที่มีหน้าที่อยู่ การมอบอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบกับสมาชิกในองค์กรควรจะมีลักษณะควบคู่กัน ควรคำนึงถึงความพอเหมาะที่จะทำให้งานนั้นประสบความสำเร็จ

3) ระเบียบวินัย (Discipline) หมายถึง การเคารพในข้อตกลง ซึ่งก็คือ การเชื่อฟังและปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนขององค์กร ระเบียบวินัยเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะทำให้องค์กรดำเนินไปอย่างราบรื่น แต่การธำรงรักษาไว้ซึ่งระเบียบวินัยนี้ขึ้นอยู่กับคุณภาพของผู้นำในองค์กรด้วย จะต้องมีการมีข้อตกลงที่ชัดเจนและยุติธรรม และมีการลงโทษอย่างยุติธรรมเสมอหน้ากัน

4) เอกภาพในการบังคับบัญชา (Unity of command) หลักการนี้เน้นว่าผู้ใต้บังคับบัญชาคนหนึ่งควรรับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว (One subordinate should receive orders from one superior) ถ้ามีผู้บังคับบัญชามากกว่าหนึ่งคน คงจะสร้างความหนักใจแก่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาว่าจะปฏิบัติตัวอย่างไรจึงจะเหมาะสม

5) เอกภาพในการอำนวยการ (Unity of direction) เป็นการจัดการงานที่มีจุดมุ่งหมายเหมือน

5.1) แนวความคิดด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human relations school)

5.2) แนวความคิดด้านระบบสังคม (Social system school)

5.3) แนวความคิดด้านคณิตศาสตร์ (Mathematical school)

5.4) แนวความคิดด้านระบบ (Systems school)

2.1.9 ทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

เราจะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างไร ซึ่งมงคล คำนธารินทร์ (2541) เสนอว่าควรสนใจอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ ปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจชุมชน กระบวนการเศรษฐกิจชุมชน และกำไรส่วนเกิดจากเศรษฐกิจชุมชน

(1) ปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจชุมชน

ซึ่งถ้าหากกละเลยจะทำให้กิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนเกิดได้ยาก และไม่ยั่งยืน

1) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยพัฒนาผู้นำให้มีความรู้ ความสามารถในการวิเคราะห์ความจำเป็นที่ต้องทำการผลิต การแปรรูป การค้า ความสามารถในการระดมทุน การจัดการด้านต่าง ๆ พัฒนาชาวบ้าน และพัฒนาเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้เป็นผู้รู้อย่างลึกซึ้งในอุดมการณ์ และเทคนิคการกระตุ้นเชื่อมประสาน เพื่อเศรษฐกิจชุมชน

2) การพัฒนากลุ่ม / องค์การชุมชน การสร้างกลุ่ม และดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในรูปของกลุ่มที่มีผู้นำเป็นชาวบ้าน นับว่าเป็นหัวใจของเศรษฐกิจชุมชน

3) การพัฒนาพื้นฐานเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งเงินทุน ซึ่งเงินทุนที่ได้จากการระดมทุนภายในหมู่บ้าน เช่น กิจกรรมออมทรัพย์ การระดมทุน การตั้งธนาคารหมู่บ้าน เป็นต้น จะถูกใช้ไปอย่างสมเหตุสมผล ขณะที่เงินทุนที่รัฐสนับสนุนจะถูกใช้ไปอย่างไม่ระมัดระวัง เนื่องจากชาวบ้านมักถือว่าไม่ใช่เงินของตนการพัฒนาพื้นฐานกายภาพการพัฒนาสาธารณสุขโลกต่างๆ โดยเฉพาะแหล่งน้ำเพื่อการบริโภค การผลิต

(2) กระบวนการเศรษฐกิจชุมชน

เมื่อมีการพัฒนาพร้อมทั้ง 4 ด้านแล้ว กระบวนการเศรษฐกิจชุมชนก็จะดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม กิจกรรมในกระบวนการนี้ อาจจำแนกเป็นการเกษตรกิจกรรมต่อเนื่องการเกษตร และนอกการเกษตร กิจกรรมลานค้าชุมชน เช่น การจัดหาพื้นที่แล้วนำผลิตภัณฑ์มาขาย เป็นต้น กิจกรรมร้านค้าชุมชน การท่องเที่ยว เช่น พัฒนาสุขภาพแม่น้ำลำคลองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว การผลิตภายใต้ระบบการรับช่วง เช่น การรับงานจากโรงงานอุตสาหกรรมหรือผู้ประกอบการขนาดใหญ่มาทำที่บ้าน แต่ต้องระวังว่าผลประโยชน์จะตกอยู่กับชุมชนหรือไม่

(3) กำไรส่วนเกินจากเศรษฐกิจชุมชน

เมื่อเกิดกำไรจากเศรษฐกิจผลประโยชน์ก็ควรตกกับชุมชน โดยสนับสนุนกิจกรรมในชุมชน กิจกรรมที่มักได้รับการอุดหนุน ได้แก่ การศึกษา เช่น ในรูปของหนังสือเรียน อาหารกลางวัน อุปกรณ์กีฬา การให้การอนุเคราะห์ในชุมชน เช่น การให้เงินทุนประกอบอาชีพแก่เยาวชน การให้เงินช่วยเหลือ การรักษาพยาบาลแก่ผู้สูงอายุ การสร้างสาธารณูปโภค เช่น การสร้างประปาหมู่บ้าน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งทำให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกันระหว่างคน ทรัพยากรดิน น้ำและป่าไม้

2.1.10 แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน

ปัจจัยที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันของชาวบ้าน และความศรัทธาในทางศาสนา การศึกษาหาความรู้ทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน โครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนนที่ใช้สำหรับสัญจร และการขนส่งสินค้า สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ แต่ปัจจัยที่มีความสำคัญสูงสุด ได้แก่ เศรษฐกิจชุมชน นอกจากนี้ ความเข้มแข็งของชุมชนก็ช่วยเสริมปัจจัยดังกล่าวด้วยเช่นกัน แนวคิดของมงคล ดำรงรินทร์ (2541) ดังกล่าวนั้น ก็ค่อนข้างสอดคล้องกับของ ประเวศ วะสี (2544) ที่ว่า “ในการส่งเสริมพลังชุมชนต้องส่งเสริมการรวมตัวโดยใช้คุณธรรมหรือคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์เป็นตัวตั้ง ไม่ใช่อำนาจสั่งการเป็นตัวตั้ง ไม่ใช่เงินเป็นตัวตั้ง ถ้าเอาเงินเข้ามาใช้เพื่อส่งเสริมหนุนส่งการใช้คุณค่าความเป็นมนุษย์ก็เป็นเรื่องที่มีประโยชน์ เมื่อชุมชนเข้มแข็งทั้งในชนบทและในเมืองทั่วแผ่นดิน จะแก้ปัญหาความยากจน ปัญหาสังคม เช่น ยาเสพติด โรคเอดส์ ปัญหาโสเภณี และความรุนแรงต่างๆ การอนุรักษ์วัฒนธรรม อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เกิดการจัดองค์กรแบบใหม่ซึ่งเป็นการจัดองค์กรโดยธรรม สร้างเสริมสุขภาพ และเป็นการปฏิรูปการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติจริง เพื่อให้ชีวิต เศรษฐกิจ จิตใจ สังคม และวัฒนธรรม และศีลธรรม บูรณาการไปสู่ความเจริญอย่างแท้จริงและยั่งยืน”

2.2 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ นักวิจัยได้อาศัยการประเมินทรัพยากรมนุษย์จากตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security Indicators: HSI) โดยได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 และ 10 มีรายละเอียดดังนี้

มาตรฐานความมั่นคงของมนุษย์ หมายถึง การที่ประชาชนได้รับหลักประกันด้านสิทธิ ความปลอดภัย การตอบสนองต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐาน สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี ตลอดจนได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง มาตรฐานความมั่นคงของมนุษย์มีองค์ประกอบ 10 มิติ ได้แก่ มิติที่อยู่อาศัย มิติสุขภาพ มิติอนามัย มิติการศึกษา มิติการทำงานและรายได้ มิติความมั่นคงส่วนบุคคล มิติครอบครัว มิติการสนับสนุนทางสังคม มิติสังคม – วัฒนธรรม มิติสิทธิและความเป็นธรรม และมิติการเมืองและธรรมาภิบาล โดยตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์ จำแนกเป็น 2 ระดับ คือ

ตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์ ระดับบุคคล 69 ตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์ ระดับพื้นที่ 56 ตัวชี้วัด

มาตรฐานและตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์มีรายละเอียดดังนี้

(1) มิติที่อยู่อาศัย

กรอบแนวคิด คือ การมีสิทธิครอบครองที่อยู่อาศัยที่มีสภาพมั่นคง มีสาธารณูปโภคพื้นฐานที่เพียงพออยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดี และมีทางเข้า-ออก ที่สะดวก

ตัวชี้วัด ระดับบุคคล 13 ตัวชี้วัด

ระดับพื้นที่ 6 ตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดระดับบุคคล	ตัวชี้วัดระดับพื้นที่
1. สถานะการครอบครอง	1. ความหนาแน่น
2. ระดับของที่อยู่อาศัย	2. อัตราการถือครองที่อยู่อาศัย
3. วัสดุที่ใช้ในการปลูกสร้าง	3. อัตราการมีไฟฟ้าใช้
4. แหล่งน้ำดื่ม	4. อัตราการมีน้ำประปาใช้
5. แหล่งน้ำใช้	5. อัตราการมีส้วม
6. แหล่งแสงสว่าง	6. อัตราพื้นที่ป่าไม้

ตัวชี้วัดระดับบุคคล	ตัวชี้วัดระดับพื้นที่
7. ส้วม 8. เชื้อเพลิง 9. ขยะ 10. กลิ่น 11. เสียง 12. ฝุ่น 13. ลักษณะทางเข้าออก	

(2) มิติสุขภาพอนามัย

กรอบแนวคิด การมีสถานภาพด้านสุขภาพอนามัย (health status) ที่ดีได้รับการคุ้มครองจากหลักประกันด้านสุขภาพที่พอเพียง สามารถเข้าถึงได้โดยที่ข้อจำกัดน้อย และปราศจากพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยด้านร่างกาย และจิตใจ

ตัวชี้วัด

ระดับบุคคล 9 ตัวชี้วัด

ระดับพื้นที่ 5 ตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดระดับบุคคล	ตัวชี้วัดระดับพื้นที่
14. การเจ็บป่วยที่ต้องพบแพทย์ 15. การหยุดงานเพราะเจ็บป่วย 16. การคุ้มครองด้านสาธารณสุข 17. ระยะเวลาการเข้าถึงบริการ 18. การบริโภคอาหาร 19. การบริโภคแอลกอฮอล์ 20. การสูบบุหรี่ 21. การควบคุมอารมณ์ 22. การออกกำลังกาย	7. เติบโตจำนวนผู้ป่วย 8. แพทย์ต่อจำนวนผู้ป่วย 9. หันตแพทย์ต่อจำนวนผู้ป่วย 10. พยาบาลต่อจำนวนผู้ป่วย 11. ผู้ป่วยเอดส์ต่อประชากร 100,000 คน

(3) มิติการศึกษา

กรอบแนวคิด การได้รับการศึกษาที่ด้อยอย่างน้อยไม่ต่ำกว่าการศึกษาภาค
บังคับและการได้รับการศึกษาต่อเนื่องอย่างเท่าเทียม ตลอดจนได้ใช้ความรู้ ความสามารถในการ
ประกอบอาชีพตามการศึกษาที่ได้รับมา

ตัวชี้วัด ระดับบุคคล 4 ตัวชี้วัด
ระดับพื้นที่ 6 ตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดระดับบุคคล	ตัวชี้วัดระดับพื้นที่
23. การศึกษาสูงสุด	12. นักเรียนต่อห้องเรียน
24. การอบรมเพิ่มเติมต่าง ๆ	13. ครูต่อนักเรียน
25. การประกอบอาชีพที่ตรงความรู้	14. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาและประถมศึกษา
26. โอกาสทางการศึกษา	ต่อ 1,000 ครั้วเรือน
	15. การออกกลางคืนต่อ 1,000 ครั้วเรือน
	16. นักเรียนที่มีปัญหาด้านน้ำหนักและ
	ส่วนสูงต่ำกว่าเกณฑ์ต่อ 1,000 ครั้วเรือน
	17. นักเรียนที่มีปัญหาการปรับตัวด้านอารมณ์
	ต่อ 1,000 ครอบครัว

(4) มิติการมีงานทำและรายได้

กรอบแนวคิด การได้ทำงานเต็มเวลาที่มั่นคงและพึงพอใจ มีรายได้และเงิน
ออมที่เพียงพอแก่การดำรงชีพโดยไม่มีหนี้สินที่ไม่มีคุณค่า

ตัวชี้วัด ระดับบุคคล 7 ตัวชี้วัด
ระดับพื้นที่ 6 ตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดระดับบุคคล	ตัวชี้วัดระดับพื้นที่
27. สถานภาพการทำงาน	18. ผู้มีงานทำต่อครัวเรือน
28. รายได้จากการทำงานและ	19. รายได้ต่อครัวเรือน
ทรัพย์สิน	20. การมีส่วนร่วมในรายได้ของคนที่ยากที่สุด

ตัวชี้วัดระดับบุคคล	ตัวชี้วัดระดับพื้นที่
---------------------	-----------------------

29. ปริมาณหนี้สิน	21. 20% แรก
30. ภาระในการส่งหนี้สิน	22. สัมประสิทธิ์หนี้
31. เงินออม	23. อัตราครัวเรือนที่เป็นหนี้
32. ความพึงพอใจในงาน	24. มูลค่าหนี้ต่อครัวเรือน
33. ความมั่นคงในงาน	

(5) มิติน้ำมันคงส่วนบุคคล

กรอบแนวคิดความปลอดภัยและรู้ถึงปลอดภัยจากการประทุรภัยทางร่างกายและทรัพย์สิน

ตัวชี้วัด

ระดับบุคคล 5 ตัวชี้วัด

ระดับพื้นที่ 6 ตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดระดับบุคคล	ตัวชี้วัดระดับพื้นที่
34. การประทุรภัยทางร่างกาย	24. คดีฆาตกรรมต่อ 100,000 ครัวเรือน
35. การประทุรภัยทางทรัพย์สิน	25. คดีปล้นทรัพย์ต่อ 100,000 ครัวเรือน
36. ความรู้ถึงปลอดภัยในชีวิต	26. คดีชิงทรัพย์ต่อ 100,000 ครัวเรือน
37. ความรู้ถึงปลอดภัยในทรัพย์สิน	27. คดีทำร้ายร่างกายต่อ 100,000 ครัวเรือน
	28. คดีข่มขืนต่อ 100,000 ครัวเรือน
	29. คดีวิบัติตามกอนาจารต่อ 100,000 ครัวเรือน

(6) มิตีกรอบครัว

กรอบแนวคิด การที่สมาชิกกรอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดี เคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีการร่วมรับผิดชอบในภาระของครอบครัว

ตัวชี้วัด ระดับบุคคล 7 ตัวชี้วัด
ระดับพื้นที่ 5 ตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดระดับบุคคล	ตัวชี้วัดระดับพื้นที่
38. ความรักใคร่ปรองดอง	30. อัตราการสมรส
39. ความเคารพและให้เกียรติ	31. อัตราการหย่าร้าง
41. ความรุนแรงทางวาจา	32. อัตราครอบครัวอบอุ่น
42. ความรุนแรงด้านการทะเลาะตบตี	33. อัตราครอบครัวที่มีสัมพันธภาพอันดี
43. การมีส่วนร่วมรับผิดชอบทางการเงิน	34. อัตราครอบครัวที่พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ
44. การช่วยเหลือการกิจครัวเรือน	ได้ทั้งนี้โดยใช้สถิติในอดีตเป็นเกณฑ์เปรียบเทียบ
ความสุขเมื่ออยู่บ้าน	

(7) มิตินับสนับสนุนทางสังคม

กรอบแนวคิด การที่บุคคลที่พร้อมจะให้การช่วยเหลือได้รับการคุ้มครองและสามารถเข้าถึงบริการของสังคมได้ โดยมีข้อจำกัดน้อยและรู้สึกมีคุณค่าและมีความสุขในชีวิต

ตัวชี้วัด ระดับบุคคล 4 ตัวชี้วัด
ระดับพื้นที่ 6 ตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดระดับบุคคล	ตัวชี้วัดระดับพื้นที่
45. หลักประกันทางสังคม	35. ผู้ทำประกันชีวิตต่อประชากร
46. บุคคลที่สามารถให้ความช่วยเหลือได้	36. ผู้ทำประกันสังคมต่อ 1,000 ครัวเรือน
	37. จำนวนวัดต่อ 1,000 ครัวเรือน

ตัวชี้วัดระดับบุคคล	ตัวชี้วัดระดับพื้นที่
47. ระยะเวลาเข้าถึงสถาบันทางสังคม	38. จำนวนมัสยิดต่อ 1,000 ครัวเรือน
48. ความสุขในการใช้ชีวิต	39. จำนวนโบสถ์ต่อ 1,000 ครัวเรือน
49. คุณค่าของชีวิต	40. จำนวนการฆ่าตัวตายและทำร้ายตนเองต่อ ประชากร 100,000 คน

(8) มิติสังคม และวัฒนธรรม

กรอบแนวคิด การที่บุคคลมีเวลาปลอดจากการกิจ การงาน เพื่อใช้สำหรับการพักผ่อนอย่างพอเพียง ตลอดจนการติดตามข่าวสารด้านสังคม – วัฒนธรรม อย่างสม่ำเสมอ ใช้เวลาในการพัฒนาทางจิตใจ โดยการปฏิบัติศาสนกิจ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน

ตัวชี้วัด ระดับบุคคล 7 ตัวชี้วัด
ระดับพื้นที่ 4 ตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดระดับบุคคล	ตัวชี้วัดระดับพื้นที่
50. เวลาว่าง	41. การมีโทรศัพท์ต่อครัวเรือน
51. วันหยุดพักผ่อน	42. การมีคอมพิวเตอร์ต่อครัวเรือน
52. เวลาที่ใช้ในการติดตามข่าวสาร ทางสังคม – วัฒนธรรม	43. องค์กรเอกชนต่อ 10,000 ครัวเรือน
53. เวลาที่ใช้ในการสวดมนต์หรือทำ จิตให้สงบการปฏิบัติศาสนกิจ	44. จำนวนผู้อยู่ในระหว่างพักผ่อนต่อ 10,000 ครัวเรือน
54. การเป็นสมาชิกกลุ่มชุมชน	
55. การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มชุมชน	
56. การเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน	

(9) มิติสิทธิและความเป็นธรรม

กรอบแนวคิด การที่บุคคลได้รับการเคารพในสิทธิ ไม่ถูกล่วงละเมิดสิทธิ และรู้สึกถึงการได้รับโอกาสจากสังคมอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม

ตัวชี้วัด ระดับบุคคล 4 ตัวชี้วัด
ระดับพื้นที่ 3 ตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดระดับบุคคล	ตัวชี้วัดระดับพื้นที่
57. ความคับข้องใจจากการถูกละเมิดสิทธิ	45. คดีในศาลปกครองต่อ 10,000 คดีเวียน
58. การอยู่ในระหว่างคดีฟ้องร้องด้านสิทธิกับบุคคลอื่น	46. คดีความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่รัฐต่อ 10,000 คดีเวียน
59. การอยู่ในระหว่างคดีฟ้องร้องด้านสิทธิกับรัฐ	47. การคัดค้านโครงการรัฐต่อ 10,000 คดีเวียน
60. ความรู้สึกด้านโอกาสและความเป็นธรรม	

(10) มิติการเมืองและธรรมาภิบาล

กรอบแนวคิด การที่บุคคลมีส่วนร่วมทางการเมืองประเภทต่าง ๆ และระดับต่างๆ อย่างสม่ำเสมอตลอดจนได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมจากหน่วยงานและบุคลากรของรัฐ นอกจากนี้ยังรู้สึกไว้วางใจในความโปร่งใสของ หน่วยงานและเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ตัวชี้วัด ระดับบุคคล 9 ตัวชี้วัด
ระดับพื้นที่ 9 ตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดระดับบุคคล	ตัวชี้วัดระดับพื้นที่
61. การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร	48. อัตราการมาใช้สิทธิลงคะแนนเลือกตั้ง ส.ส.
62. การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา	49. อัตราการมาใช้สิทธิลงคะแนนเลือกตั้ง ส.ส.บัญชีรายชื่อ

ตัวชี้วัดระดับบุคคล	ตัวชี้วัดระดับพื้นที่
63. การลงคะแนนเสียงระดับท้องถิ่น	50. อัตราการมาใช้สิทธิลงคะแนนเลือกตั้ง
64. การเป็นสมาชิกพรรคการเมือง	ส.ว.
65. การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง	51. อัตราบัตรเสียของการเลือกตั้งส.ส.
66. การติดตามข่าวสารบ้านเมือง	52. อัตราบัตรเสียของการเลือกตั้งส.ส.บัญชี
67. การได้รับความเป็นธรรมจาก หน่วยงานรัฐ	รายชื่อ
68. ความไว้วางใจในเจ้าหน้าที่รัฐ	53. อัตราบัตรเสียของการเลือกตั้งส.ว.
69. ความรู้ถึงสิทธิความโปร่งใสของ หน่วยงานรัฐ	54. อัตราการไม่ประสงค์จะลงคะแนนเสียงใน การเลือกตั้ง ส.ส.
	55. อัตราการไม่ประสงค์จะลงคะแนนเสียงใน การเลือกตั้ง ส.ส.บัญชีรายชื่อ
	56. อัตราการไปประสงค์จะลงคะแนนเสียงใน การเลือกตั้ง ส.ว.

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของภาคชนบทและชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (CMRU – SML)” มีรายละเอียดดังนี้

ไกรยุทธ ชีรตยาคินันท์ (อ้างใน ทิศนา ข้ามมณีและคณะ 2544: 97-99) ศาสตราจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์และผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้อธิบายว่า “การคิดเป็น” คือ การใช้เหตุผลเป็น การคิดเป็นจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างสรรค์ความรู้ ซึ่งความรู้นั้นทำได้ใน 2 ลักษณะ คือ

(1) การพรรณนาความ หรือ ปรัชญาการที่เกิดขึ้นในสังคม โดยใช้ความสามารถเชื่อมโยงหรือใช้หลักฐานเหตุการณ์ต่างๆ ผสมผสานกันด้วยเหตุผล ซึ่งเหตุผลก็มักเกี่ยวข้องกับกรอบทัศน์กระบวนทัศน์ (paradigm) ในการมองปัญหา ถ้าผู้เรียนไม่ได้รับการพัฒนาให้มีกรอบทัศน์ใหม่ ๆ ก็จะไม่สามารถวิเคราะห์เหตุการณ์ในแง่มุมที่ไม่มีใครอธิบายมาก่อนได้

(2) การสร้างสรรค์ทฤษฎีใหม่ หรือ การสร้างองค์ความรู้ใหม่ เป็นความสามารถในการพรรณนาปรากฏการณ์ที่สลับซับซ้อนได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถในการ

ธีระพงษ์ แก้วหาญ (2544) กล่าวว่ากระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งนั้นมีหนึ่งในกระบวนการที่สำคัญที่ชุมชนจะต้องมีได้แก่การพัฒนาทรัพยากรบุคคล เพราะทรัพยากรบุคคลในชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชนจะขาดความเข้มแข็งหากมีทรัพยากรบุคคลที่ไม่มีศักยภาพอันประกอบไปด้วยการขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการกำหนดประเด็นปัญหา การพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนินกิจกรรมการบริหารจัดการ การจัดกระบวนการถ่ายทอดความรู้และขาดการพัฒนาวิสัยทัศน์ ดังนั้นการพัฒนาบุคคลก็เพื่อมุ่งจะให้คนคิดเป็นและทำเป็นโดยตัวของเขาเองเพื่อที่บุคคลเหล่านั้นจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุขมีคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถพึ่งพาตนเองได้

ประเวศ วะสี (2541,13) กล่าวว่า ชุมชนหมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่นครอบครัวละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่น มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกันมีความผูกพันเอื้ออาทรกันภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกันร่วมมือกันและพึ่งพาอาศัยกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน

มธุรส (2542) กล่าวว่า ศักยภาพของชุมชน คือการรวมกลุ่มทำงานของสมาชิกโครงการ โดยมีผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการที่มีศักยภาพ ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของชุมชนสามารถเกิดการสืบทอดและถ่ายทอด อุดมการณ์ของชุมชน และรูปแบบทางเศรษฐกิจแบบทวีลักษณ์ เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างสมัครใจและยุติธรรม ปัจจัยที่ทำให้เกิดศักยภาพชุมชน คือ วัฒนธรรมชุมชนที่มีความเข้มแข็ง การพึ่งตนเองของชุมชน การมีส่วนร่วม

วีระศักดิ์ สมยานะ และคณะ (2549) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการดำเนินงานของมูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ปี 2549” การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินประสิทธิภาพการดำเนินงานของมูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ปีงบประมาณ 2549 ก่อนที่จะทำการปิดโครงการในอีก 2 ปี

วิระศักดิ์ สมยานะ (2550) ได้นำวิจัยเรื่อง “โครงการบริหารจัดการจัดการธุรกิจชุมชนบ้านแหวนเพื่อยกระดับสู่วิสาหกิจชุมชนระดับประเทศ” มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย 3 ประการ คือ ประการแรกเป็นการศึกษาศักยภาพของกลุ่มธุรกิจชุมชนทั้ง 13 กลุ่ม ของตำบลบ้านแหวน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการยกระดับของธุรกิจชุมชน และประการที่สอง เป็นการศึกษาความต้องการในการพัฒนากลุ่มธุรกิจชุมชนให้สอดคล้องกับศักยภาพของแต่ละกลุ่ม และประการที่สาม เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาธุรกิจชุมชนตำบลบ้านแหวน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ให้ยกระดับสู่วิสาหกิจชุมชนระดับประเทศได้อย่างเหมาะสม การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ใช้ระบบวิธีวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เพื่อให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองอย่างแท้จริง กลุ่มประชากรผู้ร่วมกระบวนการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มเครื่องใช้งานมงคลและอวมงคล หมู่ที่ 1 กลุ่ม Hone Product หมู่ที่ 2 กลุ่มเครื่องคั้นน้ำสมุนไพร หมู่ที่ 3 กลุ่มผ้าทอพื้นเมือง หมู่ที่ 3 กลุ่มแหวนและกุญเชียง หมู่ที่ 4 กลุ่มเพาะเห็ดและแปรรูปเห็ด หมู่ที่ 4 กลุ่มแปรรูปไม้ หมู่ 8 9 และ 10 กลุ่มงานตุลโหลหะ หมู่ที่ 11 กลุ่มโคมไฟ หมู่ที่ 11 กลุ่มแหวนหมู หมู่ที่ 11 และกลุ่มทองม้วน หมู่ที่ 13 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสนทนากลุ่ม (Focus group) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth) การวิเคราะห์ SWOT ของกลุ่ม (SWOT analysis) รวมถึงการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการยกระดับการพัฒนาของกลุ่มธุรกิจชุมชน

สนธยา พลศรี (2542, 6) กล่าวว่า การพัฒนาหมายถึง กระบวนการการเปลี่ยนแปลงของสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดีขึ้นทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผน โครงการและดำเนินงานโดยมนุษย์ เพื่อประโยชน์ตัวของมนุษย์เอง

อภิชัย พันธเสน และคณะ (2549) ได้ทำวิจัยเรื่อง “โครงการอบรมจัดทำบัญชี วิเคราะห์ต้นทุน และแผนธุรกิจ ประจำปี 10 จังหวัดภาคเหนือ ” (เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา แม่ฮ่องสอน อุตรดิตถ์ เชียงราย และสุโขทัย) ซึ่งโครงการมีวัตถุประสงค์เพื่ออบรมจัดทำบัญชี วิเคราะห์ต้นทุน และแผนธุรกิจ ให้กับกลุ่ม OTOP ใน 10 จังหวัดภาคเหนือ ” ได้แก่ จังหวัด เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา แม่ฮ่องสอน อุตรดิตถ์ เชียงราย และสุโขทัย ผล การศึกษาพบว่า เทคนิคการอบรมการจัดทำบัญชี และการวิเคราะห์ต้นทุน และแผนธุรกิจที่ ให้กับกลุ่ม OTOP นั้น สามารถเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินธุรกิจของกลุ่มได้ ทำให้กลุ่ม สามารถลดต้นทุนการผลิต และสามารถเพิ่มกำไรให้กลุ่มได้ ตามแผนธุรกิจที่กลุ่มได้ทำการ วางแผน และวิเคราะห์การทำงานตลอดโครงการ อันจะนำไปสู่แนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพ ของกำไร และการลดต้นทุนการผลิตให้กับจังหวัดอื่นๆ ต่อไปได้

อารี วิบูลย์พงศ์ ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ (2547) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนานักวิจัยเชิง ปฏิบัติการไตรภาคีเพื่อยกระดับวิสาหกิจชุมชนระยะที่ 1: ภาคเหนือตอนบน” ศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่ม ผลผลิตทางเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ และคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (ระหว่าง 15 กันยายน 2546-15 ธันวาคม 2547) (15 เดือน) ได้แนวทางในการพัฒนานักวิจัยเพื่อยกระดับ วิสาหกิจชุมชนต่างๆ ของภาคเหนือตอนบน ให้เกิดการยกระดับการพัฒนาจากเดิมซึ่งเป็น แบบเดิมๆ ซึ่งไม่สามารถสร้างกำไรให้กับกลุ่มได้ จนกลุ่มสามารถพัฒนาและยกระดับวิสาหกิจ ของกลุ่มเองสู่ระดับสากล สร้างผลกำไรจากการดำเนินธุรกิจได้มากขึ้น สามารถปรับและพัฒนา กระบวนการดำเนินงาน ทั้งด้านการจัดองค์กร การผลิต การตลาด อันนำมาซึ่งประสิทธิภาพการ ดำเนินงานที่สูงขึ้น